

прийомів і правил викладу його змісту, дає змогу досліджувати проблеми правотворчості, проводити експертизу нормативно-правових актів та створювати ефективне законодавство для розвитку України як правової держави.

Друга частина конференції була присвячена обговоренню різноманітних теоретичних і практичних проблем сучасного правового розвитку. З доповідями виступали молоді вчені, аспіранти, здобувачі та студентська молодь, яка також не залишилась осторонь тих проблем і питань, які обговорювалися на конференції.

Тематика виступів була присвячена висвітленню таких важливих і актуальних правових питань сьогодення, як роль та значення правового експерименту у сфері підвищення ефективності національного законодавства; визначення загальних вимог до кодифікаційної техніки; правова експертиза як засіб аналітичної діяльності; особливості правової природи юридичного прогнозування; права людини у контексті сучасного дискурсу; міжнародно-правові аспекти тлумачення правових актів у правозастосовній судовій діяльності тощо.

У цілому в межах конференції були розглянуті й обговорені як найрізноманітніші теоретико-прикладні аспекти феномену «правова аналітика», так і значна кількість актуальних питань, пов'язаних зі здійсненням правової реформи в Україні.

За наслідками проведення конференції, як і завжди, Оргкомітетом також були нагороджені представники молодих вчених та студентської молоді (6 осіб), які отримали дипломи відповідно за I, II та III місця в конкурсі за кращу наукову роботу (статтю).

О.В. СКРИПНЮК,

доктор юридичних наук; професор

І.Б. УСЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор

НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНІСТЬ І ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ. До 100-річчя Конституції УНР 1918 р.*

24 квітня 2018 р. в Інституті держави і права імені В.М. Корещького НАН України під головуванням директора інституту академіка НАН України Ю.С. Шемшученка відбувся круглий стіл «100 років Конституції Української Народної Республіки: історія і сучасність». У його роботі взяли участь провідні правознавці, історики та політологи, співробітники інституту та інших академічних установ, Інституту законодавства Верховної Ради України та Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. З доповідями, зокрема, виступили академік НАН України О.Л. Копиленко, член-кореспон-

* за матеріалами круглого столу «100 років Конституції УНР: теорія і сучасність», м. Київ, 24 квітня 2018 р.

дент НАН України В.Ф. Солдатенко, академік НАПрН України О.В. Скрипнюк, член-кореспондент НАПрН України І.О. Кресіна, професори І.Б. Усенко, Б.І. Андрусишин, В.П. Горбатенко, кандидати юридичних наук А.Ю. Іванова та Н.Л. Омельченко.

Ю.С. Шемшученко наголосив, що прийнята Українською Центральною Радою Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) стала важливою подією в історії становлення і розвитку українського конституціоналізму. Її проект був підготовлений спеціальною конституційною комісією у складний період Української революції.

Конституція УНР юридично оформила відродження суверенітету і державності України, зафіксувала правові засади розвитку громадянського суспільства. Відповідно до даної Конституції Українська Народна Республіка «єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною» (ст. 1). «Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, цеб-то громадянам УНР всім разом» (ст. 2).

Реальні політичні обставини позначилися на змісті і долі цієї Конституції. Вона була підготовлена на рівні вимог тогочасного конституціоналізму, враховувала досягнення світової і національно-правової думки, відзначалася високим рівнем демократизму. І через 100 років вона є не тільки важливим історико-правовим документом, а й становить інтерес для сучасної конституційної практики.

В.Ф. Солдатенко та О.Л. Копиленко у своїх виступах звернули увагу на необхідність осмислення Конституції в контексті значення і подій Української революції 1917–1921 рр. Зокрема, В.Ф. Солдатенко зазначив, що сучасна російська наука в особі її наукових історичних інституцій заперечує Українську революцію 1917–1921 рр., українську державність цього періоду загалом і оцінює революційні події в Україні як сепаратистські і деструктивні, оскільки призвели до розпаду Російської імперії. Слід наголосити, що певні недоліки притаманні й українській історіографії – кон'юнктурність історичних досліджень, розірваність національного та соціального контекстів, відкинення чинника громадянської війни тощо.

О.Л. Копиленко особливо наголосив на нехтуванні значення економічних чинників Української революції, на тому, що ставлення провідників Української Центральної Ради до багатьох соціально-економічних проблем, зокрема до питань власності на землю, помітно відрізнялося від тих гасел, які пропагуються сучасними українськими політиками.

Відображення конституційних цінностей у «Статуті про державний устрій, права і вольності УНР» стало провідним мотивом доповіді О.В. Скрипнюка. Він наголосив на пріоритетній ролі Всенародних зборів як «верховного органу влади УНР» серед вищих органів державної влади.

Найвищою виконавчою владою УНР Конституція проголошувала Раду народних міністрів. Уряд отримував свої повноваження від зборів і звітував лише перед ними. Формування Ради народних міністрів покладалося на голову зборів за погодженням з Радою старшин. Збори могли висловити недовір'я Раді народних міністрів у цілому та окремим членам уряду.

Судова влада в рамках цивільного, кримінального і адміністративного законодавства повинна була здійснюватись іменем УНР тільки судовими устано-

ми, їхні рішення не могли змінювати ні законодавча влада, ні адміністративні органи влади.

Вслід за Ю.С. Шемшученком, доповідач звернув увагу, що Конституція УНР надавала місцевим землям і громадам право широкого самоврядування на засадах принципу децентралізації, що є цілком співзвучним сучасним тенденціям державотворення.

Конституція утверджувала принцип верховенства парламенту, тобто парламентську республіку, проте не розкривала питань власності, кордонів, мови, державної символіки тощо. Конституція, на думку промовця, відіграла роль величезної історичної ваги – юридично оформила відродження Української держави, донесла до нащадків провідні ідеї творців української державності – ліберальні, гуманні, демократичні.

Б.І. Андрусишин звернув увагу на тому, що тодішню добу визначали прагнення українців до волі, соціальний склад української нації, необхідність забезпечення інтересів трудящих мас, справедливого розв'язання аграрного питання, піднесення ролі освіти тощо. В руслі цих вимог часу і народжувалася Українська Конституція, яка мала об'єднати Україну соціально, а зрештою й національно.

Проблеми фахового юридичного аналізу тексту Конституції порушив І.Б. Усенко. Він звернув увагу на відмінність у викладі тексту Конституції (83 або 75 статей) у загалом авторитетних виданнях, насамперед на некоректність публікації текстів Конституції і законів УНР не за офіційними джерелами у відомому двотомнику документів Української Центральної Ради. Суттєвою проблемою є обмеженість конкретної інформації про підготовку тих чи інших положень Конституції. Історичне тлумачення акта за таких обставин дуже утруднюється. В умовах відсутності доведених джерел доцільно прийняти тезу про самобутній характер тексту української Конституції, яка, однак, була цілком «у тренді» тодішніх конституційних тенденцій. Успереч доволі частим вказівкам на недостатній професійний рівень авторів Конституції, більшої довіри заслуговує думка відомого історика права і конституціоналіста О.М. Мироненка, що Конституція УНР не поступалася діючим тоді основним законам за рівнем правової культури чи юридичної техніки.

Особливу увагу характеристиці законодавчої влади в Конституції УНР 1918 р. приділила Н.Л. Омельченко. Вона зазначила, що деякі положення Конституції УНР щодо законодавчої влади не втратили актуальності сьогодні. Йдеться про модернізацію інституту законодавчої ініціативи, яка безпосередньо не може комплексно вирішуватися без здійснення конституційної та парламентської реформи. Доповідачка наголосила на необхідності розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи, зокрема надання права законодавчої ініціативи – народу України та ін.

Розмову про наступність в українському правотворенні (О.Л. Копиленко) і історичне значення тези про «відродження української державності» (О.В. Скрипнюк) продовжила А.Ю. Іванова. На її думку, проголошення УНР було втіленням принципу рівноправ'я та самовизначення народів і націй – найціннішого досягнення цілого революційного руху, відомого як «Весна народів». Вона наголосила, що неприпустимо мало звертається увага на те, що УНР була для її творців не первісно проголошеною, а *відновленою* державою, на-

ступницею української козацької демократії. Обґрунтування континуїтету або наступності української державності в той час було не лише предметом академічних досліджень. У ст. 1 Конституції УНР прямо зазначено: «Відновивши своє державне право, яко Українська Народна Республіка, Україна...». Тяглість державно-правової традиції простежується і в текстах Універсалів. Контекст наступності мали забезпечувати навіть найменування посад та органів. Генеральний писар, Генеральний секретаріат, Генеральна канцелярія, Рада, Статут підсвідомо відсилали до традиції козацького урядування. Така увага до контексту відновлення була не випадковою та мала декілька завдань. Вона рівно була звернена до пробудження національної самосвідомості українського народу, а також мала слугувати на користь легітимації нової влади у народній свідомості.

До Верховної Ради регулярно надходять законопроекти щодо зміни правонаступництва України з радянської України на УНР, аж до визнання цілого радянського періоду періодом окупації. Очевидно, що така діяльність абсолютно політизована, водночас є для неї і юридичні підстави – те, що ні контекст відновлення УНР, ні контекст наступності її історико-культурної спадщини на законодавчому рівні не прозвучали. У преамбулі Конституції України мають знайти місце історичні основи української державності, можливо, у формі закріплення історико-культурної наступності УНР або відновлення проголошеної республіки як це зроблено в конституціях деяких пострадянських держав, що могло б до певної міри зняти політичні пристрасті навколо цієї теми.

Конституційний досвід доби Української революції 1917–1921 рр. у контексті проблеми статусу національних меншин «Національно-культурна автономія» розглянула І.О. Кресіна. Вона порівняла тодішнє і сучасне розуміння поняття національно-культурної автономії, розмірковувала над перспективами інституту екстериторіальної автономії для вирішення національного питання в сучасній Україні. Особливу увагу доповідачка звернула на закон про національно-персональну автономію, повністю інкорпорований у текст Конституції УНР. Ним гарантувалося право на самостійне облаштування свого національного життя, що здійснювалося через органи Національного Союзу. Зокрема, Національний Союз мав право приймати закони та здійснювати врядування в межах визначеної компетенції. Виключно цьому органу належало право представництва даної нації, яка проживає на території УНР, у державних і громадських установах. Отже, в Конституції УНР було здійснено безпрецедентну для того часу спробу вирішення етнопонаціональних проблем в Україні. (Про цей закон і визначальну участь у його підготовці міністерства національних справ, та персонально міністра Мойсея Зільберфарба, також говорила А.Ю. Іванова).

Своїми думками щодо шляхів розв'язання мовного питання в Україні з урахуванням історичного досвіду поділився В.П. Горбатенко. Він звернув увагу присутніх, що головним недоліком як тодішніх, так і нинішніх законотворців слід вважати ігнорування більш ніж меншинної присутності російської мови в українському суспільстві. Слід зважати, що мовне питання, як правило, активізується під час виборів, і відповідно обростає різного роду міфами і міфологемами. Йдеться, зокрема, про погрози комуністів щодо розв'язання проблеми двомовності на всеукраїнському референдумі, поширення міфу про те, що в Україні забороняють вивчати російську мову. Поширеним є міф про «дві України», в основу якого покладено україномовну та російськомовну ідентичнос-

ті. Провокується «парад мовних суверенітетів» на регіональному рівні тощо. Потенційним ризиком у вирішенні мовного питання є тлумачення державної мови як етногрупового явища, тоді як мову титульної нації слід розглядати як історико-географічне і соціокультурне явище. Подібне дуалістичне уявлення створює ґрунт для взаємних звинувачень та протистоянь.

Ю.С. Шемшученко в заключному слові відзначив плідність дискусії навколо проблем історії та сьогодення українського конституціоналізму і важливість продовження вивчення та актуалізації правової спадщини доби Української революції. Роботу круглого столу було завершено ухваленням рекомендацій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

круглого столу «100 років Конституції УНР: історія і сучасність»

м. Київ

24 квітня 2018 р.

Конституція Української Народної Республіки стала важливою подією в розвитку Української революції 1917–1920 рр. і певним підсумком новітнього національного державотворення початку ХХ ст.

Увібравши найвагоміші досягнення вітчизняної конституційно-правової думки і кращі досягнення європейського та американського конституціоналізму, вона визначила стратегію національного державотворення, зреалізувала вітчизняну конституційну мрію про побудову незалежної української держави у формі УНР. Вона втілила в собі існуючий на той час кращий конституційний досвід, незважаючи на свою недосконалість з погляду оцінки сучасної конституціоналістики. У силу історичних подій їй не судилося бути зrealізованою. Але вона зробила значний конституційний внесок в історію українського конституціоналізму і послугувала помітним підґрунтям для творення Основного Закону нової незалежної Української держави кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Відзначення 100-річчя Української революції 1917–1920 рр., дослідження новітнього українського державотворчого досвіду та потреба в поглибленні сучасного конституційного процесу зумовлюють повернення до нового дослідження теорії і практики вітчизняного конституціоналізму початку ХХ ст., стилювання подальшого розвитку вітчизняної конституційно-правової думки.

У зв'язку з цим перед вітчизняною академічною юридичною наукою постають проблеми у сфері розвитку конституціоналізму, державотворення і правотворення на сучасному етапі.

Зважаючи на це та відзначаючи 100-річчя Конституції УНР 1918 р. та заснування Національної академії наук України, учасники круглого столу вважають за доцільне рекомендувати:

1. Поглибити і розширити наукові дослідження історичних і теоретичних проблем державотворення та правотворення періоду Української революції 1917–1920 рр. Посилити координаційну діяльність у дослідженні зазначених проблем і проведенні наукових заходів як між інститутами суспільствознавчого профілю НАН України, так і між Інститутом держави і права імені В.М. Коцького НАН України, Національною академією правових наук України, Інститутом законодавства Верховної Ради України, вищими навчальними закладами.

2. Вважати актуальними дослідження історико-правових і теоретико-методологічних проблем українського державотворення ХХ – початку ХХІ ст. і конституційних процесів УНР та незалежної України.

3. Посилити увагу до історико-правових і теоретичних проблем українського конституціоналізму як засобу консолідації суспільства і держави в Україні на сучасному етапі.

4. Забезпечити дієву участь вчених юристів у дослідженні та популяризації знакових подій Українського державотворчого досвіду 1918–1920 рр. у підготовці наукових видань, науково-методологічної літератури, виступах у ЗМІ.

5. На виконання Плану заходів з відзначення Української революції на 2017–2020 рр. активізувати наукові дослідження та їх друк під рубрикою «100 років Української революції 1917–1920 рр.» в наукових періодичних виданнях Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

6. Опублікувати матеріали круглого столу в наукових юридичних виданнях Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

О.В. СКРИПНЮК,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: КОНСТИТУЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ *

21 червня 2018 р. з нагоди відзначення річниці Конституції України в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України під головуванням директора Інституту академіка НАН України Ю.С. Шемшученка відбулася науково-практична конференція «Конституційні права людини і громадянина та гарантії їх забезпечення». Організаторами заходу виступили Конституційний Суд України та Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України.

В її роботі взяли участь народні депутати України, судді Конституційного Суду України, відповідальні працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, провідні академічні науковці Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Інституту законодавства Верховної Ради України, Національної академії правових наук України, вчені вищих навчальних закладів, представники інститутів громадянського суспільства, головний редактор загальнодержавного наукового юридичного журналу «Право України», академік НАПрН України О.Д. Святоцький.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України, академік НАН України В.А. Смолій, директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН

* за матеріалами науково-практичної конференції «Конституційні права людини і громадянина та гарантії їх забезпечення. До 22-ї річниці прийняття Конституції України» Конституційного Суду України та Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, (м. Київ, 21 червня 2018 р.)